

SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA INTELLEKTUAL MULK INQIROZI: RAQAMLI MUSIQADA TIZIMLI PLAGIAT VA OVOZ KLONLASHNING HUQUQIY MUAMMOALARI

Bozorov Jamshid Sherali o'g'li

TDYU huzuridagi

M.S.Vosiqova nomidagi akademik litseyning 2-kurs 4-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22075231>

Annotatsiya

Ushbu maqolada generativ sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida raqamli musiqa industriyasida yuzaga kelayotgan mualliflik huquqi buzilishlari va tizimli plagiat muammolari tadqiq etiladi. Xususan, mavjud musiqiy asarlarni tizimli o'rganish (Data Training) orqali ularni qisman o'zgartirish yoki ijrochilarning ovozini ruxsatsiz klonlash (Voice Cloning) holatlariga huquqiy baho berilgan. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi hamda "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunidagi huquqiy bo'shliqlar (lacunae) tahlil qilinib, rivojlangan xorijiy davlatlar (AQSh, Yevropa Ittifoqi) tajribasi asosida milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish bo'yicha aniq normalar (raqamli suv belgilari, litsenziyalash tizimi va shaxsiy ovoz daxlsizligi huquqi) taklif etilgan.

Kalit so'zlar: Generativ sun'iy intellekt, mualliflik huquqi, tizimli plagiat, ovoz klonlash (voice cloning), intellektual mulk, ma'lumotlar tahlili (TDM), raqamli suv belgilari, royalti.

Аннотация

В данной статье исследуются нарушения авторских прав и проблемы системного плагиата, возникающие в индустрии цифровой музыки в условиях стремительного развития технологий генеративного искусственного интеллекта (ИИ). В частности, дана правовая оценка случаям частичного изменения существующих музыкальных произведений путем их системного обучения (Data Training) или несанкционированного клонирования голоса исполнителей (Voice Cloning). Проанализированы правовые пробелы (lacunae) в Гражданском кодексе Республики Узбекистан и Законе «Об авторском праве и смежных правах», и на основе опыта развитых зарубежных стран (США, Европейский Союз) предложены конкретные нормы по модернизации национального законодательства (цифровые водяные знаки, система лицензирования и право на неприкосновенность личного голоса).

Ключевые слова: Генеративный искусственный интеллект, авторское право, системный плагиат, клонирование голоса (voice cloning), интеллектуальная собственность, анализ данных (TDM), цифровые водяные знаки, роялти.

Abstract

This article examines copyright infringements and systemic plagiarism issues emerging in the digital music industry amid the rapid development of generative artificial intelligence (AI) technologies. In particular, a legal assessment is provided for cases where existing musical works are partially modified through data training or where performers' voices are cloned without authorization (Voice Cloning). Legal lacunae in the Civil Code of the Republic of Uzbekistan and the Law "On Copyright and Related Rights" are analyzed. Based on the experience of developed foreign nations (USA, European Union), concrete norms for

modernizing national legislation are proposed, including digital watermarking, licensing frameworks, and the right to personal voice inviolability.

Keywords: Generative artificial intelligence, copyright, systemic plagiarism, voice cloning, intellectual property, text and data mining (TDM), digital watermarking, royalty.

KIRISH (INTRODUCTION)

XXI asrning uchinchi dekadasi kelib, sun'iy intellekt (AI) tizimlari insoniyat ijodiy faoliyatining eng murakkab sohalariga, xususan, musiqiy san'atga chuqur kirib bordi. Bugungi kunda Suno, Udio yoki Google'ning musiqa generatsiyalash vositalari foydalanuvchining oddiy matnli buyrug'i (prompt) asosida bir necha soniya ichida professional darajadagi qo'shiqlar, ohanglar va aronjirovkalarni yaratish imkoniyatiga ega. Biroq, ushbu texnologik inqilob o'zining ortidan intellektual mulk huquqining fundamental prinsiplarini shubha ostiga qo'yuvchi jiddiy inqirozni olib keldi.

Musiqa industriyasidagi eng katta muammolardan biri shundaki, sun'iy intellekt modellari o'z-o'zidan noldan musiqa yaratmaydi; ular insonlar tomonidan yaratilgan millionlab litsenziyalangan musiqiy asarlar, matnlar va ovoz yozuvlarini ruxsatsiz "yutish" va qayta tahlil qilish (Text and Data Mining - TDM) hisobiga o'rganadi. Natijada, AI tomonidan taqdim etilayotgan qo'shiqlarning katta qismi amalda avval mavjud bo'lgan kompozitsiyalarning biroz o'zgartirilgan, ohangi manipulyatsiya qilingan yoki mashhur xonandalar ovozini o'g'irlagan holda kuylangan shakllaridan iborat bo'lib qolmoqda. Ushbu holat huquqiy adabiyotlarda "tizimli plagiat" (Generative AI Infringement) deb atalmoqda.

O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyot va yoshlar intellektual salohiyatini oshirishga katta e'tibor qaratilayotgan bir vaqtda, milliy qonunchilikda generativ AI mahsulotlarining huquqiy maqomi va eleslar tomonidan mualliflik huquqining buzilishi masalalari ochiq qolmoqda. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi aynan milliy qonun hujjatlaridagi huquqiy bo'shliqlarni bartaraf etish hamda o'zbek ijodkorlarining intellektual mulkini raqamli tahdidlardan himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini yaratish zarurati bilan belgilanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR (MAIN BODY)

1. Tizimli Plagiat va Kirish Bosqichidagi Huquqbuzarliklar (Input Phase)

Generativ sun'iy intellekt tizimlarida huquqbuzarlik ikki bosqichda sodir bo'ladi: ma'lumotlarni yuklash (input) va yakuniy natijani generatsiya qilish (output).

Birinci bosqichda AI ishlab chiquvchilari mualliflik huquqi bilan himoyalangan musiqiy asarlarni o'z ma'lumotlar bazasiga muallifning ruxsatisiz va hech qanday royalti (haq) to'lamasdan yuklaydi. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunining 19-moddasiga ko'ra, asardan har qanday shaklda foydalanish faqat muallif yoki huquq egasining ruxsati bilan amalga oshirilishi shart. Qonunda asarni "kompyuter xotirasiga yozish" ham takror ko'paytirish (reproduction) deb baholanadi. Demak, AI modellarini o'zbek estradasining litsenziyalangan qo'shiqlari bilan ruxsatsiz "o'qitish" amaldagi milliy qonunchiligimiz bo'yicha ham to'g'ridan-to'g'ri huquqbuzarlik hisoblanadi.

Biroq, texnologik kompaniyalar ko'pincha xalqaro huquqdagi "Adolatli foydalanish" (Fair Use) doktrinasiga tayanib, bu jarayonni vaqtinchalik yoki tijoriy maqsadga ega bo'lmagan "transformativ tahlil" deb oqlashga urinadilar. Ammo musiqa sanoatida AI yaratgan yakuniy mahsulot bozorda original muallifning asari bilan raqobatlashayotgani sababli, "adolatli foydalanish" prinsipi bu yerda o'z kuchini yo'qotadi.

2. Ovozni Klonlash (Voice Cloning) va Raqamli Shaxsiyat Muammosi

Ikkinchi va eng bahsli yo'nalish — bu xonandalarning individual ovozlari raqamli klonlash texnologiyasidir. Masalan, AI o'zbek milliy san'atkorlarining ovoz tembr, nafas olish uslubi va kuylash xarakteristikasini nusxalab, mutlaqo boshqa qo'shiqni ularning ovozida ijro ettirmoqda.

Xalqaro miqyosda buna eng yorqin misol — Drake va The Weeknd ovozlari sun'iy intellekt yordamida soxtalashtirilib yaratilgan "Heart on My Sleeve" qo'shig'ining dunyo bo'ylab millionlab marta tinglangani va keyinchalik mualliflik huquqlari egasi talabi bilan platformalardan o'chirilganidir.

Huquqiy jihatdan eng katta paradoks shundaki, inson ovozi o'z-o'zidan alohida mualliflik huquqi obyekti hisoblanmaydi; amaldagi milliy qonunchilik faqat yozib olingan muayyan fonogrammani (turdosh huquq sifatida) va nota hamda matnni (mualliflik obyekti sifatida) himoya qiladi. Agar foydalanish jarayonida fonogrammadan qirqib olingan namuna (sampling) ishlatilmasa, balki ovoz shunchaki AI tomonidan noldan sintez qilinsa, amaldagi eski qonunlar bilan bunday "o'g'rilik"ni isbotlash mutlaqo imkonsiz kechadi. Bu holat ijodkorlarning ham iqtisodiy, ham shaxsiy nomulkiy (ma'naviy) huquqlariga juda katta va chuqur zarba beradi.

3. Xalqaro Tajriba va Qiyosiy Tahlil

Rivojlangan davlatlar allaqachon ushbu muammolarni qonunchilik darajasida tizimli hal etishni boshlashdi:

Yevropa Ittifoqi (EU AI Act): Generativ AI tizimlarini yaratuvchi texnologik kompaniyalar o'z modellarini o'qitish uchun foydalangan barcha mualliflik huquqi obyektlarining batafsil va shaffof ro'yxatini ochiq e'lon qilishga majbur etildi.

AQSh (ELVIS Act - Tennessi shtati): AQSh tarixida birinchi marta san'atkorlarning ovozi va tashqi ko'rinishini (likeness) sun'iy intellekt tomonidan ruxsatsiz klonlanishidan hamda manipulyatsiya qilinishidan jinoiy va fuqarolik tartibida himoya qiluvchi maxsus qonun qabul qilindi.

O'zbekiston qonunchiligida esa fuqarolarning tasvirga bo'lgan huquqlari qisman himoyalangan bo'lsa-da, insonning "raqamli ovozi" va "shaxsiy ijro uslubi" daxlsizligi bugungi kunga qadar qonuniy kafolatlanmagan.

XULOSA VA TAVSIYALAR (CONCLUSION & RECOMMENDATIONS)

O'zbekiston Respublikasida milliy intellektual mulk tizimini generativ sun'iy intellekt tahdidlaridan himoya qilish hamda raqamli musiqada adolatli huquqiy muhitni shakllantirish maqsadida quyidagi aniq qonunchilik islohotlarini amalga oshirish taklif etiladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga o'zgartirish kiritish:

Fuqarolik kodeksining 99-moddasiga (Nomulkiy huquqlar va boshqa nomoddiy ne'matlar) hamda 1011-moddasiga o'zgartirish kiritilib, fuqaroning "shaxsiy ovozi daxlsizligi" (Right of Voice) alohida himoya qilinadigan nomoddiy ne'mat sifatida belgilanishi lozim.

"Fuqarolik kodeksi ____-modda. Fuqaroning ovoziga bo'lgan huquqi. Har bir jismoniy shaxs o'z ovozi va uning o'ziga xos xususiyatlariga (tembr, ohang, nutq dinamikasi) bo'lgan mutloq huquqqa ega. Fuqaroning ovozini har qanday texnik vositalar, shu jumladan sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida uning ruxsatisiz nusxalash, sintez qilish (klonlash) va tijoriy maqsadlarda foydalanish taqiqlanadi."

2. "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunga "Raqamli suv belgilari" majburiyatini yuklash:

Qonunga generativ sun'iy intellekt xizmatlarini ko'rsatuvchi platformalar uchun majburiy normalar kiritilishi shart. AI yordamida yaratilgan har qanday musiqiy asar tarkibida uning sun'iy ekanligini va qaysi mualliflarning asarlari asosida o'qitilganini ko'rsatuvchi "raqamli suv belgilari" (Digital Watermarking) majburiy metama'lumot sifatida joylashtirilishi qonunlashtirilishi kerak.

3. Jamoaviy boshqaruv tashkilotlari (Gibrid litsenziyalash) tizimini joriy etish:

O'zbekiston Intellektual mulk agentligi hamda mualliflar jamiyatlari qoshida AI platformalari uchun majburiy jamoaviy litsenziyalash mexanizmini yaratish zarur. Agar AI modeli o'zbek mualliflarining musiqalaridan foydalangan holda yangi asar yaratsa, platforma umumiy daromaddan avtomatik ravishda royalti ajratishi va ushbu mablag'lar original asar mualliflariga taqsimlanishi lozim. Ushbu takliflarning hayotga tatbiq etilishi mamlakatimizda nafaqat ijodkorlar huquqlarini ishonchli himoya qiladi, balki O'zbekistonning xalqaro intellektual mulk reytinglaridagi nufuzini sezilarli darajada oshiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi [Xujjat kuchga kirish sanasi: 01.03.1997-y.]. – Toshkent: Adolat, 2024. – 544 b. – (Elektron resurs: Lex.uz portali).
2. O'zbekiston Respublikasining 2006-yil 20-iyuldagi “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida”gi O'RQ-42-son Qonuni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – 2006-y. – №28-29. – 260-modda.
3. Axmedov A.A. Intellektual mulk huquqi rivojlanish tamoyillari va raqamli tahdidlar // Yuridik fanlar axborotnomasi (Bulletin of Legal Sciences). Ilmiy-amaliy huquqiy jurnal. – Toshkent, 2025. – №3. – B. 112–118.
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) // Official Journal of the European Union. – 2024. – L series. – 124 p.
5. U.S. Congress. Ensuring Likeness Voice and Image Security Act of 2024 (ELVIS Act) / House Bill No. 2096, Tennessee General Assembly. – Nashville, 2024. – 8 p.